

KİLİSLİ MUSTAFA RÛHÎ'NİN BİR ŞİİR MECMÛASINDAKİ GAZELLERİ

Mustafa Rûhî From Kilis's Gazels In A Poetry Journal

Hasan ŞENER*

Özet

Asıl adı Mustafa olan Rûhî, 1133/1720-21 yılında Kilis'te doğmuştur. Kilis dışına çıkmamasına rağmen tezkirelere girme başarısı gösteren Mustafa Rûhî'nin bir divan tertip ettiği nakledilse de henüz divanına ulaşılamamıştır. Yaptığımız araştırmalarda Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3259 numarada kayıtlı bir mecmuada Kilisli Mustafa Rûhî'ye ait kaside, gazel, müfred ve tarih manzumelerine rastladık. Bu çalışmada Kilisli Mustafa Rûhî'nin bahsi geçen mecmuada yer alan hikemî ve âşıkâne tarzda yazılmış dokuz gazelinin genel özellikleri üzerinde durulacak ve bu gazellerin çevriyazılı metinleri verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kilisli Mustafa Rûhî, mecmua, gazel, çevriyazı.

Abstract

Rûhî whose actual name is Mustafa born in Kilis in 1133/1720-21. Even though Mustafa Rûhî never traveled outside of Kilis he was able to be in tezkires and it is reported that he owned a divan but we have not been able to locate it yet. On our research we found kaside, gazel, mufred and date manzumes belonged to Mustafa Rûhî in National Library with registration number 06 Mil Yz. A 3259. In this study we will focus on the general properties of the nine gazels of the Mustafa Rûhî that located in mentioned journal written in hikemi/wisdom and asikhane/amatory style and transcribed texts of these gazels will be given.

Keywords: Mustafa Rûhî from Kilis, journal, gazel, transcribed texts

Giriş

Mecmua kelimesi Arapça “cem’ (جمع)” kökünden türemiş olup “*toplanıp biriktirilmiş, tertip ve tanzim edilmiş şeylerin hepsi; seçilmiş yazılardan meydana getirilen yazma kitaplar*” (Devellioğlu, 2015: 689) anlamına gelmektedir. Bir edebiyat terimi olarak mecmua, “defter, türlü konuların bir araya getirildiği yazıları içine alan kitap, şiir defteri” anlamlarında kullanılmaktadır (Kut, 1986:170; Aydemir 2001: 148). Mecmualar, başlangıçta birçok bakımdan benzediği cönk gibi ayetler, hadisler, fetvalar, dualar, hutbeler, şiirler, ilahiler, şarkılar, mektuplar, latifeler, lugaz ve muammalarla ilaç tariflerinin ve faydalı bilgilerin (fevâid), notların, tarihî belge ve kayıtların (tevârih) derlendiği bir not defteri hâlinde ortaya çıkmış, zamanla gelişip düzenli bir tertip ve şekle kavuşarak türlerine göre bazı farklılıklar gösteren bir kitap veya telif çeşidi özelliği kazanmıştır (Uzun, 2003: 265).

Agah Sırrı Levend (1984: 166-167) mecmuaları; 1. Nazire Mecmuaları, 2. Meraklılarınca toplanmış, birer antoloji niteliğinde seçme şiir mecmuaları, 3. Türlü konulardaki risalelerin bir araya getirilmesiyle oluşan mecmualar, 4. Aynı konudaki eserlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş mecmualar, 5. Tanınmış kişilerce hazırlanmış, birçok yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar şeklinde tasnif ederken Günay Kut (1986: 170-72); 1. Nazire Mecmuaları, 2. Seçme şiir mecmuaları (mecmû'a-i eş'âr, mecmû'a-i devâvin) 3. Aynı konu ile ilgili eserlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan mecmualar (mecmû'a-i edviyye, mecmû'a-i tevârih, mecmû'a-i mu'ammeyât, mecmû'a-i münşeât, mecmû'a-i resâil gibi) 4. Karışık yani manzum ve mensur veya farklı dillerle yazılmış parçalardan oluşan mecmualar, 5. Derleyeni belli mecmualar (Ömer bin Mezid, Mecmû'atü'n-nezâ'ir; Eğirdirli Hacı Kemal, Câmî'ü'n-nezâ'ir; Edirneli Nazmî, Mecmû'atü'n-nezâ'ir; Pervâne Bey Mecmû'ası; Budinli Hisâlî, Metâli'u'n-nezâ'ir) şeklinde sınıflamıştır. Çeşitli konularda düzenlenmiş farklı mecmualar bulunsa da bizim ilgi alanımıza daha çok edebî ürünleri içeren mecmualar, özellikle de şiir mecmuaları girmektedir.

* Doç. Dr., Fırat Üni. İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Böl. ELAZIĞ senerhasan@gmail.com

Şiir mecmualarının edebiyat tarihi açısından büyük bir öneme sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Mecmuaların bu öneminden dolayı Fatih Köksal, “öncelikli olarak şiir mecmuaları, nihaî olarak da edebiyatla ilgili -cönkler de dâhil olmak üzere- bütün mecmuaların ayrıntılı tasnif ve dökümlerinin yapılması”nı hedefleyen “Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP)” adıyla ciddi bir proje hayata geçirmiş bulunmaktadır. Bu projenin tanıtımını dile getiren yazısında Köksal, mecmuaların önemini detaylı bir şekilde anlatmaktadır (bk. Köksal 2012).

Bazen edebiyat tarihinin asıl kaynaklarına yardımcı olmaları, bazen de yegâne kaynak olarak işlev üstlenmeleri açısından mecmualar, edebiyat tarihinde büyük bir boşluğu doldurur. Edebiyat tarihinin birinci dereceden kaynakları olan tezkirelere yansımamış birçok şair, şiir, tür ve belgeyi barındırdıklarından mecmualar, edebiyat tarihinin vazgeçilmez kaynakları arasında sayılır (Aydemir 2007: 123). Bugün basılı divanlarda olmayan bazı şiirlere; tezkirelerde yer almayan, divanı veya şiirleri hakkında bir bilgimiz olmayan nice şairlere mecmualar vasıtasıyla ulaşabilmekteyiz. Sözelimi Beyhan Kesik (2012: 115-122) basılı divanlarda bulunmayan Bâkî mahlaslı şiirleri, Özer Şenödeyici (2012: 1925-1939) Nâilî'nin bilinmeyen şiirlerini mecmualardan tespit etmişlerdir. XVIII. yüzyıl şairlerinden Sâfi Mustafa'nın rubailerini “Eş'âr” adlı bir şiir defterinden (Doğan 2015: 443-464); XVII. yüzyılın önemli nesir ustası Nergisî'nin kaside ve gazelleri (Selçuk 2014a, Selçuk 2014b) ile XVIII. yüzyıl şairlerinden Şefik Mehmed'in kaside ve gazelleri (Selçuk 2015a: 1-13, Selçuk 2015b: 27-58) çeşitli şiir mecmualarından hareketle tespit edilebilmiştir. Dolayısıyla şiir mecmuaları beğenilen, tanzir edilen manzumeleri, çeşitli sebeplerle divanlara alınmamış şiirleri de barındırması yönüyle son derece önemli kaynaklardır. Bu kaynaklar vasıtasıyla kendi döneminde veya daha sonraki dönemlerde öne çıkan şiirleri tespit etmek ve bu vesileyle devrin edebî yapısını değerlendirirken somut veriler elde etmek mümkün olabilmektedir (Tanyıldızı 2012: 224).

Çalışmamıza konu olan Mustafa Rûhî'nin, Kilis ve bugün Suriye sınırları içinde kalan Azez ayanlarından Daltaban-zâde Mehmet Ali Paşa'nın idareciliği döneminde Kilis ve çevresinde sergilemiş olduğu bazı uygulamaları hakkında günümüze ışık tutan ve belli bir zaman zarfında Kilis ve çevresinde cereyan eden bazı olayları ayrıntıları ile aktarması hasebiyle tarihe tanıklık eden bir metin hüviyetindeki “Târih-i İbret-nümâ” isimli manzumesi şahsi kütüphanemizde bulunan bir şiir mecmuasından (Şener 2013: 33-50), bu makalenin konusu olan Mustafa Rûhî'nin gazelleri de yine başka bir şiir mecmuasından tespit edilmiştir.

Kilisli Mustafa Rûhî

Kilis eşrafından Çelebizâde ailesine mensup olan Rûhî'nin asıl adı Mustafa'dır. 1133/1720-21 yılında Kilis'te doğan Rûhî, Kilis'te yetişen âlimler silsilesinin öncüsü sayılan ve Çekmecelizâde olarak bilinen Hacı Mustafa Efendi'nin derslerine katıldı ve ondan icazetname aldıktan sonra Güllü Camii Medresesinde dersler vermeye başladı (Kilisli Kadri 1932: 142, 150). Rûhî, doğum yeri olan Kilis'te 1213/1798-99 yılında vefat etti. Surûrî, Rûhî'nin ölümüyle ilgili olarak şu tarih mısramını yazmıştır: “*Cihândan Mustafa Rûhî Efendi göçdü cennete*” (Çınarcı 2007: 63).

Arif Hikmet Bey'in bildirdiğine göre Mustafa Rûhî, âlim ve sâlih bir kişi; yetenekli bir şairdir. Vefat ettiğiinde yaşı sekseni geçmiştir. Dönemindeki devlet adamlarının ve gezip dolaştığı Halep gibi bazı bölgelerdeki halkın teveccühüne mazhar olmuş, ziyadesiyle izzet ve ikram görmüştür (Çınarcı 2007: 63).

Mustafa Rûhî'nin, “*Türkçe, Arapça ve Fârisîce lisanlarının edebiyatına vâkîf ve bu üç lisanda şiir söylemeğe muktedir*” olduğunu söyleyen Kilisli Kadri (1932: 150), “*divan edebiyatını örnek ittihâz ederek yazdığı eş'ârı içinde hakîmâne ve Fuzûliyâne parçalar vardır*” demektedir.

Eserleri konusunda Arif Hikmet Bey, “*Pend-i Attâr üzerine Rûhü'ş-şurûh nâm bir şerh-i 'azîmi ve on cüz'i mütecâviz dîvân-ı eş'ârı var imiş. Âsârından bu târih-i ra'nâya dest-res olduk*” diyerek

Rûhî'nin, 1173/1759-1760 yılında Şam'da meydana gelen deprem münasebetiyle yazmış olduğu meşhur “Zelzele Manzumesi”nden¹ aşağıdaki tarih mısraını nakletmektedir:

“Gece sâ'at ikide zelzele yıkdı Şâm'ı” (1173) (Çımarcı 2007: 63).

Kilisli Kadri (1932: 150-155) Mustafa Rûhî'nin, *Rûhu'ş-şurûh*, *Dîvân*, *Ta'bir-nâme*, *İnşâ* ve *Kur'an-ı Kerim Havâssı* olmak üzere beş eserinden bahsetmekte ve bunların matbu olmadığını, yazma nüshalarının Mustafa Rûhî'nin çocuklarında bulunduğunu söylemektedir. Bu eserlerden Attar'ın *Pend-nâme*'sinin şerhi olan *Rûhu'ş-şurûh* günümüze ulaşmış ve bu eser üzerinde bir doktora çalışması yapılmıştır (Ün 2007). *İnşâ*'sı da yakın zamanda tarafımızdan tespit edilmiştir.² Diğer üç eserine henüz ulaşılammıştır.

1. Gazellerin Genel Özellikleri

Mustafa Rûhî'nin çalışmamıza esas olan şiirleri, Milli Kütüphane 06 Mil Yz. A 3259 numarada kayıtlı olan *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâid* adlı mecmuada bulunmaktadır. Mecmuanın her sayfası numaralandırılmış olup Mustafa Rûhî'ye ait olan gazeller 165, 174-177, 189, 242, 247, 256, 259. sayfalarda yer almaktadır. Mecmuanın künyesindeki notlar bölümünde Rûhî-i Kilisî ifadesi ile verilen bu sayfa numaralarından 242 ve 249. sayfalardaki gazellerin Bağdatlı Rûhî'ye ait oldukları tespit edilmiştir. Bu durum diğer gazellerin de Bağdatlı Rûhî'ye ait olabileceği şüphesini uyandırdığından Bağdatlı Rûhî'nin basılı divanı incelenmiş ve divanda söz konusu gazellere rastlanmamıştır.

Mecmuada Kilisli Mustafa Rûhî'ye ait toplam dokuz gazel bulunmaktadır. Bunlardan birinin başında “Rûhî-i Kilisî” ibaresi yazılı iken (G. 9), birinde “Nazîre-i Rûhî” (G. 8), birinde “Gazel-i Rûhî” (G. 3), altısında da sadece “Rûhî” (G. 1, 2, 4, 5, 6 ve 7) yazılıdır. Mecmuadaki gazellerin beşi 5, ikisi 6, diğer ikisi de 7 beyitten oluşmaktadır.

Tablo 1: Gazellerin mecmuadaki sayfa numaraları ve beyit sayıları.

Gazel No	Başlık	Sayfa Numarası	Beyit Sayısı
1. Gazel	Rûhî	174	5
2. Gazel	Rûhî	174	6
3. Gazel	Gazel-i Rûhî	175	6
4. Gazel	Rûhî	175	7
5. Gazel	Rûhî	176	7
6. Gazel	Rûhî	176-177	5
7. Gazel	Rûhî	189	5
8. Gazel	Nazîre-i Rûhî	242	5
9. Gazel	Rûhî-i Kilisî	247	5

Mustafa Rûhî, gazellerinde geleneğe uygun bir dil kullanmıştır. Genelde ikili terkiplere yer veren Mustafa Rûhî, üçlü terkipleri daha az kullanmıştır. Dörtlü terkiplere fazla yer vermemiştir (üç tane). Terkiplerin çoğunun istiare ve teşbih sanatlarına dayalı olduğu görülmektedir.

İkili terkipler: rûh-ı musavver, şarâb-ı nâb, pervâz-ı hayâl, evc-i vişâl, murg-ı dil, fikr-i hayâl, zevk-i maqâl, şevk-i vişâl, üstâz-ı sühanver ...

Üçlü terkipler: safâ-yı nûş-ı la'l, hâl-i zâr-ı mübtelâ, üftâde-i çâh-ı zekân, câm-ı leb-i la'l, bade-i gül-reng, lâ'l-i şeker-pâre, dil-i meh-pâre, agyâr-ı kerem-dide, Rûhî-i gam-h'âr, sâkin-i künc-i haqîkat, mâlik-i mülk-i kemâl, naql-i dil-ârâ, nazâr-ı 'âlem-i bâlâ.

Dörtlü terkipler: keyfiyyet-i câm-ı mey-i aħmer, esrâr-ı nikâf-ı gam-ı 'aşk, rehn-i mey-i gül-gün.

¹ Zelzele Manzumesi için bk: Seyfettin Başçılar, (ty.); *Kilisli Divan Şairleri Antolojisi*, Kilis Kültür ve Dayanışma derneği yayınları. s. 9-14.

² Yaptığımız araştırmalar sonucu elde ettiğimiz Kilisli Mustafa Rûhî'nin *İnşa*'sı tarafımızdan yayına hazırlanmaktadır.

Ağır ve ağıdalı bir dilin kullanılmadığı gazelerde bazen “*Cānā baña bu ‘aşkile n’itdiñse sen itdiñ / Āzāde iken boynuma zülfün resen itdiñ*” gibi günlük konuşma diline yakın canlı ve ahenkli ifadelerin varlığını da görüyoruz. Yine “*Yārim gibi bir gözleri mestāne bulunmaz*” gibi bir çırpıda söylenmiş intibai veren, vezin açısından kusursuz mısralar da dikkatimizi çeken hususlardandır.

Dokuz gazelin sekizinde redif kullanmış olan Mustafa Rûhî, redifleri “*gerek oldu, -ı neylersin, itdiñ, bulunmaz (iki gazelde), çeker, ola, -mı değil*” gibi eylem bildiren Türkçe kelimelerden seçmiştir.

Klasik şiirde ahengi sağlayan unsurlardan biri paralel yapıların kullanılmasıdır. Mustafa Rûhî de zaman zaman mısra başlarında ön yineleme ve paralel yapıları kullanarak şiire ritmik bir hava kazandırmıştır.

Taḥşil-i umūr itmeniñ esbābı çok ammā
Tekmīl-i umūr eylemege zer gerek oldı (G.1/2)

Bir sencileyin lā’l-i şeker-pāre bulunmaz
Bir bencileyin ‘aşık-ı bî-çāre bulunmaz (G.6/1)

Dildār odur ki kāmīl ola ehl-i hāl ola
Server odur ki mālīk-i mülk-i kemāl ola (G.8/1)

Bir musammat gazel olan beşinci gazelde iç kafiyelerle ritmik ahengini sağlandığını görmekteyiz (bk.G.5).

Mustafa Rûhî’nin gazelerinde genel olarak hikemî üslubun hâkim olduğunu görüyoruz. Bundan dolayıdır ki Mustafa Rûhî, şiirlerinde sanat yapma endişesinden ziyade anlamı ön plana çıkarmıştır diyebiliriz. Çoğunlukla mecaz, teşbih, istiare, iham, tevriye gibi edebî sanatları kullanarak şiirine bir anlam derinliği katmıştır.

Mustafa Rûhî’nin şiirlerinde günlük hayattan kesitlere de rastlanmaktadır. Rûhî, yaşadığı dönemde hacamat yolu ile hastalardan kan alma işinin berberler tarafından yapıldığını şu şekilde dile getirmektedir:

Ḳāmeti ‘ar’ar gibi zülfi de ecder gibi
Şiše-i berber gibi ğamzedden ol ḳan çeker (G.5/3)

Vezin-Kafiye

Kilisli Mustafa Rûhî, dokuz gazelin dördünde *Mef’ûlü / Mefâ’îlü / Mefâ’îlü / Fe’ûlün*; ikisinde *Fe’îlâtün / Fe’îlâtün / Fe’îlâtün / Fe’îlün* kalıbını kullanmış; *Mef’ûlü / Fâ’îlâtü / Mefâ’îlü / Fâ’îlün*, *Mefâ’îlün / Mefâ’îlün / Mefâ’îlün / Mefâ’îlün*, *Müfte’îlün / Fâ’îlün / Müfte’îlün / Fâ’îlün* kalıplarını ise birer gazelde kullanmıştır. Mustafa Rûhî’nin aruzu uygulamada başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 2: Gazellerin kullanılan kalıpları.

Kalıplar	Gazeller
Fe’îlâtün / Fe’îlâtün / Fe’îlâtün / Fe’îlün	G.7, G.9
Mef’ûlü / Fâ’îlâtü / Mefâ’îlü / Fâ’îlün	G.8
Mef’ûlü / Mefâ’îlü / Mefâ’îlü / Fe’ûlün	G.1, G.3, G.4, G.6
Mefâ’îlün / Mefâ’îlün / Mefâ’îlün / Mefâ’îlün	G.2
Müfte’îlün / Fâ’îlün / Müfte’îlün / Fâ’îlün	G.5

Mustafa Rûhî, mecmuadaki dokuz gazelin üçünde mücerred (-r, -n, -â); beşinde mürdef (-âb, -âne, -ân, -âre, -âl,³); birinde de mukayyed (-ende)⁴ kafiye kullanmıştır. Mürdef kafiyeli gazellerin beşinde de ridf harfi elif (-âb, -âne, -ân, -âre, -âl)dir. Gazellerin biri hariç sekiz gazelde redif kullanılmıştır. Rediflerin tamamı Türkçe kelimelerle kurulmuştur.

Tablo 3: Gazelerde kullanılan kafiye ve redifler.

Gazel No	Kafiye			Redif
	Mücerred	Mürdef	Mukayyed	
G.1	-r	---	---	gerek oldu
G.2	---	-âb	---	-1 neylersin
G.3	-n	---	---	itdin
G.4	---	-âne		bulunmaz
G.5	---	-ân	---	çeker
G.6	---	-âre		bulunmaz
G.7	---	---	-ende	---
G.8	---	-âl	---	ola
G.9	-â	---	---	-mı degil

2. Mecmuada Yer Alan Gazeller

-1-

Mef' ülü / Mefâ' ilü / Mefâ' ilü / Fe' ülün

--- • / • --- • / • --- • / • ---

- [174] 1 Ruhsârına yâriñ haţ-ı zîver gerek oldı
Dildâr olanıñ her biri dil-ber gerek oldı
- 2 Taşşil-i umûr itmeniñ esbâbı çoğ ammâ
Tekmîl-i umûr eylemege zer gerek oldı
- 3 Zâhid seni bilmem hele ben ' aşık-ı zâra
Bir sîm-beden rûh-ı muşavver gerek oldı
- 4 Yârân-ı şafâ seyrine ey sâķî-i pür-feyż
Keyfiyyet-i câm-ı mey-i aħmer gerek oldı
- 5 Hâll itmege esrâr-ı nikâf-ı ğam-ı ' aşkı
Rûhî gibi üstâz-ı sühânver gerek oldı

-2-

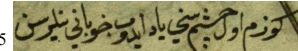
Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün

• --- / • --- / • --- / • ---

- 1 Gözüm ol çeşm-i mesti(?) yâd idüp hûn-âbı(?) n'eylersin⁵
Şafâ-yı nüş-ı la' lin gör şarâb-ı nâbı n'eylersin

³ Kafiye oluşturulan revî, harekeli ve harekesiz olmak üzere ikiye ayrılır. "...bahâr" ve "...ezhâr" kelimelerindeki "r"ler" harekesiz revî; "...kemâle" ve "...hayâle" kelimelerindeki "le"ler de harekeli revîye örnektir (Saraç 2011: 139). Bu düşünceden hareketle mürdef kafiye örneği verdiğimiz "-âne, -âre"deki "ne" ve "re" harfleri harekeli revî olarak değerlendirildiğinden bu iki örnek, "reviden önce ridf (=â, û, î) bulunan kafiye çeşidi" olan mürdef kafiye kabul edilmiştir.

⁴ Mukayyed kafiye, revî ve kayddan (reviden önce gelen ve kendinden sonra ünlü/hareke bulunmayan sakın/sessiz harften) meydana gelen kafiye. Örneğimizdeki revî harfi "de" (harekeli revî), kayd harfi de "n"dir.

⁵

- 2 Görürken hâl-i zâr-ı mübtelâsın ol perî-peyker
Beyân-ı mâ-cerâda luğf yok işrâbı n'eylersin
- 3 Vefâsız âşnânîñ kuyruğın dögmek münâsibdir
Saña bu demde ğam-h^vâr olmayan ahhâbı n'eylersin
- 4 Ma' ârif kıadrin añlar kıalmamışdır bu fenâ içre
' Aceb bilsem bu deñlü muştaliğ elķâbı n'eylersin
- 5 Seni selb eyleyüp ağıyâra dostluk ' arz iden hûbuñ
Çeküp bî-hüde derdın zağmet-i icâbı n'eylersin
- 6 Bilâd-ı ğayra nisbet cennetâsâlikde ey Rûhî
Hele inkâr olunmaz şehri-i ' Ayıntâbı n'eylersin

[175]

-3-

Mef' ülü / Mefâ' ilü / Mefâ' ilü / Fe' ülün
— — • / • — — • / • — — • / • — —

- 1 Cânâ baña bu ' aşkıle n' itdiñse sen itdiñ
Âzâde iken boynuma zülfüñ resen itdiñ
- 2 Pervâz-ı hayâl eyler iken evc-i vişâle
Murğ-ı dilim üftâde-i çâh-ı zekân itdiñ
- 3 Sevdâña düşen ' aşkıñ ahhâlini ey şüh
End[ü]h [u] ğam-ı firķat [ü] derd ü miñen itdiñ
- 4 Rehn-i mey-i gül-gün için ey sâķi-i devrân
Şoyduñ niçe mestâneyi⁶ bî-pîrehen itdiñ
- 5 Hengâm-ı bahâr içre sen ey ğonçe-i nev-hîz
Teşrif-i kıudumuñ ile zeyn-i çemen itdiñ
- 6 ' Uşşâķa dimişsin iderim va' d⁷ liķâlar
Cânâ bu umulmaz keremi sen neden itdiñ

-4-

Mef' ülü / Mefâ' ilü / Mefâ' ilü / Fe' ülün
— — • / • — — • / • — — • / • — —

- 1 Yârim ğibi bir ğözleri mestâne bulunmaz
Câm-i⁸ leb-i la' li ğibi mey-hâne bulunmaz
- 2 Bî-şübhe bu ' aşr içre mevâ' id-i kibâra
Ümmîd eden âdem ğibi divâne bulunmaz
- 3 Olmaz bilürüz her süñan âşâr-ı tabi' at
Çün her şâdef içre dür-i yek-tâne bulunmaz
- 4 Yuyup taramağ isteriz ol âfeti ammâ
Ol zülf-i perişâne ğibi şâne bulunmaz
- 5 Bir devrde geldik bu harâbât-ı fenâyâ
Nüş eyleyecek bir tolu peymâne bulunmaz
- 6 Bu şehri[i] ser-â-pâ aradım meşrebim üzre
Ârâm idecek ğuşe-i kâşâne bulunmaz

⁶ Belirtme eki mestâne'î şeklinde hemze ile gösterilmiştir.

⁷ "va' de" şeklinde yazılmış kelime anlam gereği "va' d" şeklinde okundu.

⁸ Metinde câm kelimesinden sonra ve (s) bağlacı yazılmıştır.

- [176] 7 Ta' mîr ise maşşūd aña bir hâne-i maţbū'
Yapsun dil-i Rūhî gibi vîrâne bulunmaz

-5-

Müfte' ilün / Fā' ilün / Müfte' ilün / Fā' ilün
— • • — / — • — / — • • — / — • —

- 1 Hiç haberiñ var mı bu dil ğam-ı hicrân çeker
Dost ise sū-be-sū fikrini her ān çeker
- 2 Nān ü nemekden geçip bāde-i gül-reng içip
' Āşıkça çok kîn biçip zülf-i perişān çeker
- 3 Kām̄eti ' ar' ar gibi zülfi de ecder gibi
Şişe-i berber gibi ğamzeden ol şan çeker
- 4 Fikr-i hayāli ile zevk-i maşāli ile
Şevk-i vişāli ile hastaları cān çeker
- 5 Hāk-i rehinden⁹ nişān bulsa eger ' āşıkān
Didesine her zamān kü[h]-i Şifāhān çeker
- 6 Cevrini eyler mezid cānımız eyler kadid
Şan bizi bu vaqt-ı ' id hācıya kurbān çeker
- 7 Şoĥbet-i re'fet için derd-i maĥabbet için
Dil-i şadef Rūhîyā katre-i nîsān¹⁰ çeker

-6-

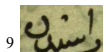
Mef' ūlü / Mefā' ilü / Mefā' ilü / Fe' ūlün
— — • / • — — • / • — — • / • — —

- 1 Bir sencileyin lā' l-i şeker-pāre bulunmaz
Bir bencileyin ' āşık-ı bî-çāre bulunmaz
- 2 Bir dil-bere dil virmege çoğdan hevesim var
Bir kân-ı vefā [bir] dil-i meh-pāre bulunmaz
- [177] 3 Aĥvālimiz ol dil-bere ' arz eylemedikçe
Ĥaqqā dil-i nā-çārimıza çāre bulunmaz
- 4 Dāmānına rû-māl idi maşşūdumuz ammā
Ağyār-ı kerem-dide[de]n āvāre bulunmaz
- 5 Ağyār o meh kıanda ararsa bulunmuş
Küyunda veli Rūhî-i ğam-h'āre bulunmaz

-7-

Fe' ilātün / Fe' ilātün / Fe' ilātün / Fe' ilün
• • — — / • • — — / • • — — / • • —

- [189] 1 Ĥalkā kîn eyleme var ise belāġāt sende
Seni kadĥ ideni sen medĥ ile [it] şermende
- 2 Ağlama kimseye ĥālîñ baña raĥm eyle diyü
Cehd kıl kılmasın üstüne [bu] ' ālem ĥande

⁹ İnsān şeklinde yazılan kelime vezin gereği "rehinden" olarak okundu.

¹⁰ Metinde "insān" şeklinde yazılan kelime anlam gereği "nisān" olarak okundu.

- 3 Sedd ider kırrımı āhir kişiniñ ser-keşlik
Ser-firāz olur ol āhir ola çün efgende
- 4 Ehl-i ‘irfān ile külhanda geçinmek yegdir
Cühelā ile huzūr eylemeden gülşende
- 5 Sākin-i künc-i haķīkat olagör ey Rūhī
Nefs için ‘ārif olan cāhile olmaz bende

[242]

-8-

Mef‘ ülü / Fā‘ ilātü / Mefā‘ ilü / Fā‘ ilün
— — • / — • — • / • — — • / — • —

- 1 Dildār odur ki kāmīl ola ehl-i hāl ola
Server odur ki mālīk-i mülk-i kemāl ola
- 2 Olsa vişālūñ ellere va’llāhi sevdiğim
‘Ālemde ölmek [ola] ölmek muhāl ola
- 3 Dil-dāde ger merām-ı vişālūñ durur müdām
Görme revā ki dilde melāl-i vişāl ola
- 4 Olmam melül gönüm eger elemūñ ola
Ol lāle-rū ki her dem aña mekr ü āl ola
- 5 Rūhī müdām la‘ lūñe meddāhdur eger
Kārger-i medhiñ¹¹ [olmasa] ‘ālemde lāl ola

[247]

-9-

Fe‘ ilātün / Fe‘ ilātün / Fe‘ ilātün / Fe‘ ilün
•• — — / •• — — / •• — — / •• —

- 1 Niye şalınmaz o kaç naḥl-i dil-ārā mı degil
Niçün açılmaz o leb gonca-i ra‘ nā mı degil
- 2 Nazar-ı ‘ālem-i bālā yeridir ehl-i nazariñ
N’ola baķsam kađiñe ‘ālem-i bālā mı degil
- 3 Hūblar şadre geçirse n’ola ol servi kađi
Geliñ inşāf idelim cümleden a‘ lā mı degil
- 4 Zevkı mı kılma ta‘ accüb ğam-ı hicrānında
İçdiğim hūn-ı ciğer bāde-i hamrā mı degil
- 5 Gülşen-i küyuñı Rūhī n’ola ger dutsa maķāl
Ṭab‘ -ı güyāsı mı yok bülbül-i şeydā mı degil

Sonuç

Mustafa Rūhī, Kilis dışına çıkmamasına rağmen tezkirelere girme başarısı göstermiş bir şairdir. Mustafa Rūhī’den bahseden kaynaklar güçlü bir şair olduğuna işaret etmişler, şiirlerindeki hikemî ve âşıkâne üslup üzerinde durmuşlardır.

Divanı tespit edilemeyen Mustafa Rūhī’nin şiirleri, Milli Kütüphane 06 Mil Yz. A 3259 numarada kayıtlı *Mecmû’ a-i Eş’âr ve Fevâid* adlı mecmuada yer almaktadır. Bu mecmuada Mustafa Rūhī’nin kaside, gazel, müfred ve tarih manzumeleri bulunmaktadır. Çalışmamızda ele aldığımız gazelerde hikemî ve âşıkâne üslubun hâkim olduğu görülmektedir. Dokuz gazelin üçünde mücerred, üçünde mürdef ve üçünde de müesses kafiye kullanan Mustafa Rūhī, bu gazellerin sekizinde redif

kullanmıştır. Rediflerin tamamının eylem bildiren Türkçe kelimelerden oluşması dikkat çekmektedir. Mustafa Rûhî'nin aruzu uygulamada başarılı olduğu görülmektedir.

Şiir dilindeki sağlamlık, mahalli söyleyişler, kafiye ve aruz uygulamaları, onun başka şiirlerinin de bulunduğunu, hatta kaynaklarda belirtildiği üzere divan sahibi bir şair olduğunu ispat eder niteliktedir. Divanı veya en azından başka şiirleri tespit edildikçe onun şiir dili ve üslubu hakkında daha net çıkarımlarda bulunmak mümkün olacaktır.

Kaynakça

Aydemir, Yaşar (2001), “Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü”, *Bilig*, S.19, s.147-156.

Aydemir, Yaşar (2007), “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler”, *Turkish Studies- Türkoloji Araştırmaları*, S. 2/3, s. 122-137.

Aydemir, Yaşar- Nesrin Sağlam (2012), “Mecmualar Aynasında Nâbî”, *Şair Nâbî*, Editör: Ali Fuat Bilkan, Ankara.

Çınarcı, M. Nuri (2007), *Şeyhü'l-İslam Arif Hikmet Bey'in Tezkiretü's-şu'arâsı ve Transkripsiyonlu Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi.

Devellioğlu, Ferit (2015), *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Doğan, Ahmet (2015), “XVIII. Yüzyıl Şairlerinden Safî Mustafa ve Rubailerî”, *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/4, p. 443-464.

Kesik, Beyhan (2012), “Bazı Şiir Mecmualarından Hareketle Basılı Divanlarda Bulunmayan Bâkî Mahlaslı Şiirler”, *Adıyaman Üniversitesi SBE Dergisi*, Yıl 5, Sayı 9, s.115-122.

Kilisli Kadri (1932), *Kilis Tarihi*, İstanbul: Burhaneddin Matbaası.

Köksal, Fatih (2012), “Şiir Mecmûalarının Önemi ve Mecmûaların Sistematik Tasnifi Projesi” (MESTAP)”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII- Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. Haz. Hatice Aynur ve öte. İstanbul: Turkuaz Yayınları. 411-434.

Köksal, Fatih, MESTAP, <https://mecmualar.tr.gg/MESTAP-Projesi-Hakk%26%23305%3 Bnda.htm> (E.T. 25.07.2017)

Kut, Günay (1986), “Mecmualar”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. VI, İstanbul: Dergâh, s. 170-173.

Levend, Âgâh Sırrı (1984), *Türk Edebiyatı Tarihi I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Saraç, M.A. Yekta (2011), *Eski Türk Edebiyatına Giriş: Biçim ve Ölçü*, Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Selçuk, Bahir (2014a), “Bir Şehir Medhiyesi: Nergis'in Saray Kasidesi”. *International Journal of Language Academy*. Volume 2/3 Autumn. S.27-39.

Selçuk, Bahir (2014b), “Şiir Mecmûalarında Nergisi'nin Türkçe Gazelleri ve Bu Gazeller Üzerine Bir Değerlendirme”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.12, s.1-20.

Selçuk, Bahir- Mesut ALGÜL (2015a), “Şefik Mehmed'in Kasideleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 2, s. 27-58.

Selçuk, Bahir- Mesut ALGÜL (2015b), “Şefik Mehmed'in Gazelleri”, *International Journal of Language Academy*, Volume 3/2 Summer 2015 p. 1-13.

Şener, Hasan (2013), “Tarihe Tanıklık Eden Bir Manzume: Kilisli Rûhî'nin Târîh-i İbret-Nümâ'sı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 23 (1), s. 33-50.

Şener, Hasan (2014), "Tezkirelerde Adı Geçen Kilisli Divan Şairleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* S. 24 (1), s. 33-47.

F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi 2017-27/2

Şenödeyici; Özer (2012), “Nâîlî'nin Bilinmeyen Şiirleri ve Onlar Hakkında Bazı Mülâhazalar, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1* Winter 2012, p.1925-1939, Turkey.

Tanyıldızı, Ahmet (2012), “Şiir Mecmûalarının Neşri Hakkında”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5/1, s.224-239.

Uzun, Mustafa (2003), “Mecmua”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, s. 265-268.

Ün, Cumhuri (2007), *Kilisli Mustafa Rûhî Efendi'nin Ruhû'sş-şurûhu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi.